

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 26

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

***Янциур Микола Сергійович** – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №9 від 25.04.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.
університет, 2003

© Рівненський державний гуманітарний

**КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ПРИЙМЕННИКІВ
У КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Основним завданням вузівського курсу української мови є завершення формування мовної та мовленнєвої підготовки майбутнього вчителя. Досконалі мовленнєві навички мають базуватися на ґрунтовних знаннях теорії мови. Отже, матеріальну основу усного і писемного мовлення становлять мовні одиниці різних рівнів.

Предметом нашого аналізу є прийменник, службова частина мови, яка разом з відмінковими формами іменника відіграє особливу роль у формуванні речення – мовної одиниці синтаксичного рівня – і через нього здійснює безпосередній вплив на вираження найрізноманітніших нюансів думки, а отже, на культуру усного й писемного мовлення.

Практика засвідчує, що близько половини першокурсників відчують труднощі у вживанні та характеристичні прийменників. У мовленнєвій практиці під впливом хибних аналогій спостерігається порушення норм уживання прийменникових конструкцій, пов'язаних з неправильним добором прийменників (*по наказу директора, на протязі двадцятого століття*); неправильним утворенням відмінкових форм іменника у сполученні з прийменником (*бігти по сходам*); вживання зайвих прийменників (*сказати для мамі, вчитель з математики*).

Труднощі пов'язані також із визначенням у тексті вторинних прийменників, їх семантико-граматичною диференціацією. Це, на нашу думку, зумовлено тим, що на вивчення службових частин мови в школі відводиться значно менше часу, ніж на вивчення самостійних. Крім того, об'єм матеріалу, передбачений шкільною та вузівською програмами, суттєво відрізняється.

Студент повинен **знати**:

- сучасні наукові концепції про місце прийменника в системі частин мови;
- групи прийменників за походженням (з відповідною аргументацією);
- семантичні типи прийменників.

У межах мовленнєвої компетенції студентові необхідно **вміти**:

- правильно поєднувати прийменники з відмінковими формами іменників відповідно до особливостей української мови;
- відрізнити вторинні прийменники від омонімічних слів, що належать до базових частин мови;
- визначати семантику прийменниково-іменникової структури;
- оптимально використовувати стилістичні варіанти прийменників;
- правильно наголошувати прийменники;
- дотримуватися законів евфонії, обираючи варіанти прийменників.

Розгляд прийменника розпочинаємо з визначення його місця в системі частин мови.

У визначенні статусу прийменника сформувалося кілька підходів. Перший, найпоширеніший у слов'янському мовознавстві – прийменник розглядається як службове слово [6, 474] у складі загального ряду частин мови. Другий підхід – прийменник визначається як особлива морфема [5, 26].

За морфемною концепцією прийменник має лише граматичне значення і абсолютно позбавлений лексичного значення, тому що не відображає предметів і явищ матеріальної дійсності, а лише вказує на відношення та зв'язки між предметами і явищами об'єктивної реальності.

Важливо розуміти, що прийменнику властиве значення семантико-синтаксичного відношення адвербіалізованого іменника до інших компонентів речення або словосполучення. З формально-граматичного боку прийменник вказує на синтаксичну залежність адвербіалізованих іменників від інших слів у реченні або від усього речення в цілому. Саме суто граматичні значення та відношення прийменників свідчать про їх спільність з іншими елементами граматичної системи, що виступають виразниками релятивної семантики.

За місцем у реченні прийменник може виступати в трьох позиціях: присубстантивній, постдієслівній і причислівниковій. Своє типове використання й функціональне призначення прийменник реалізує тільки в присубстантивній позиції, коли виступає як аналітична синтаксична морфема, що переводить іменник у аналітичний прислівник. Прийменниково-відмінкова форма своїми позиційними і семантичними характеристиками дублює синтетичні обставинні прислівники, пор.: *Квіти росли біля будинку. – Квіти росли скрізь*

Необхідним для успішного оволодіння матеріалом теми є усвідомлення семантичної неоднорідності прийменників. З семантичного погляду прийменникова система української літературної мови багатопланова й неоднорідна. Виділяють три основні семантичні типи прийменників: **1) просторові; 2) темпоральні; 3) логічні** [1, 284].

Просторові прийменники становлять основний тип, оскільки вони поєднуються з іменниками конкретної семантики, що формують ядро іменника як лексико-граматичного класу слів, досить детально диференціюють значення, об'єднують найбільшу кількість одиниць і служать базою для формування інших типів прийменників.

Основним засобом вираження загальної просторової близькості до предмета є прийменник *біля*. Його стильовим еквівалентом виступає прийменник *коло*, напр.: “*Настя стояла біля печі, осяяна рожевим світлом. Її повні, трохи бліді щоки спалахували рум'янцем, в тихих очах світилися спокій та щастя*” (М.Коцюбинський); “*Лежали запорожці коло возів і, пошухуючи люльками, з убивчим спокоєм дивилися на місто*” (О.Довженко).

Семантику просторової локалізації по колу, в центрі якого міститься просторовий орієнтир, виражають 7 прийменників, причому роль домінанти виконують лише два – *навколо* і *довкола*, інші прийменники (*навкруг* (*навкруги*), *довкруг* (*довкруги*), *круг*, *округ* (*округи*), *кругом*) функціонують як їх стильові еквіваленти, пор.: “**Навколо** ставка – верби густим вінком. Тільки тоді вони були тоненькі, рівні, а тепер товсті, погнуті, в рижих дуплах” (Г.Тютюнник).

Взагалі ж група просторових прийменників досить численна й налічує понад 130 одиниць: *біля*, *близько*, *близько від*, *в* (*у*), *вглиб*, *вздвож*, *вище*, *від* (*од*), *відносно*, *вподождж*, *впоперек*, *впродовж*, *всередині*, *всередину*, *вслід*, *вслід за*, *далеко від*, *до*, *довкола* (*довкіл*), *довкруг* (*довкруги*), *з* (*із*, *зі*), *за*, *збоку*, *збоку від*, *з боку*, *зверх*, *зверху*, *з-за*, *ззаду*, *з-межи* (*з-між*), *з-над*, *з-перед*, *з-під*, *з-поза*, *з-позад*, *з-поміж* (*з-помежи*), *з-понад*, *з-поперед*, *з-попід*, *з-посеред*, *з-проміж*, *зсередини* та інші. [1, 286].

У сучасній українській мові налічується 38 **темпоральних прийменників**, причому більшість із них (23) формально споріднені з просторовими (пор.: *біля*, *близько*, *в*, *від* (*од*), *впродовж*, *вслід за*, *слідом за*, *за до*, *з*, *за*, *коло*, *між* (*межи*), *поміж* (*помежи*), *на*, *над*, *перед*, *під*, *по*, *проти*, *серед*, *посеред*, *через*). Решта (15) темпоральних прийменників сформувалися і формуються у сфері темпоральних відношень (пор.: *напередодні*, *наприкінці*, *о* (*об*), *одночасно з*, *під час*, *пізніше* (*пізніш*), *після*, *опісля*, *починаючи з*, *протягом*, *раніше* (*раніш*), *у міру*, *у процесі*, *у ході*).

Логічні прийменники – особливий семантичний тип прийменників. Вони виражають такі різновиди логічного зв'язку між явищами: причини, мети, умови, відповідності, невідповідності, допустові. Для реалізації цих відношень використовуються такі прийменники: *в*, *від*, *для*, *з*, *за*, *завдяки*, *на*, *під*, *по*, *при*, *про*, *ради*, *через*, *здля*, *заради*, *попри*, *внаслідок*, *всупереч*, *наперекір*, *виходячи з*, *відповідно до*, *в ім'я*, *в інтересах*, *залежно від*, *зважаючи на*, *згідно з*, *з метою*, *з нагоди*, *з огляду на*, *з приводу*, *на випадок*, *на* (*у*) *знак*, *на підставі*, *на предмет*, *на* (*у*) *честь*, *незалежно від*, *незважаючи на*, *у відповідь на*, *у дусі*, *у зв'язку з*, *у разі*, *у результаті*, *у розрізі*, *у світлі*, *у силу*.

Наголошуємо, що прийменниково-відмінкові форми у межах логічної семантики співвідносяться з відповідними підрядними частинами складнопідрядних речень (пор.: *Він не написав рецензію через брак часу* ← *Він не написав рецензію, тому що бракувало часу*; *Діти поїхали за кордон для лікування* ← *Діти поїхали за кордон, щоб лікуватися*; *Незважаючи на дефіцит паперу, монографії опублікували* ← *Хоч був дефіцит паперу, монографії опублікували*).

Основним засобом вираження **мети** є прийменник *для*, що має кілька стильових еквівалентів, зокрема: *з метою* (науковий стиль), *на предмет* (діловий стиль): “*У перекладі з французької [етюд] означає вивчати, студіювати. В образотворчому мистецтві – це твори [графічні чи малярські ескізи], виконані з метою поглибленого, деталізованого вивчення природи*” (журн.); “... зайшов до голови в кімнату **на предмет** роз'яснення деяких питань, що самого комірника непокоїли” (Остап Вишня).

На вираженні значення недиференційованої **зумовленості**, нерозчленованої **мотивації** спеціалізуються похідні прийменники *на* (*у*) *честь*, *на* (*у*) *знак*, *у відповідь на*, напр.: “*Кобзарі користувалися пошаною серед козацтва й взагалі серед українських народних мас. На честь цих мужніх, талановитих, самовідданих патріотів Тарас Шевченко назвав свою поетичну збірку – “Кобзар”* (журн.); “*Семен лежав горілиць, звертаючись із своїми питаннями до неба, а воно, холодне та темне, байдужо блимало зірочками у відповідь на ті гарячі питання бідного наймита*” (М.Коцюбинський).

Форми **допустового** значення утворюють прийменники *незважаючи на*, *попри*, *всупереч*, *наперекір*, *при*, *незалежно від*, проте основним засобом вираження цього значення виступає прийменник *незважаючи на*, напр.: “**Незважаючи на** багатовікову належність галицької і закарпатської частини Бойківщини до різних державних утворень, народне звичаєве право відзначається тут однотипністю норм та інститутів” (Бойківщина); “*Тут, на цій [українській] землі, виростала і колосилась наша сила, зводилась **наперекір** усім вітрам і грозам, наша гілляста крона*” (І.Цюпа); “*І все ж хай буде благословенною єдина битва під вічним небом – битва за урожай! І ми її **попри** всі труднощі не маємо права програти*” (з газ.).

Групу прийменників **відповідності** формують вторинні, порівняно молоді, прийменники *відповідно до*, *виходячи з*, *залежно від*, *у світлі*, *у дусі*, *у розрізі* з родовим відмінком, *згідно з*, *за* з орудним та *на* із знахідним, напр.: “*Атоми в молекулах розміщуються не безладно, вони сполучені один з одним у певній послідовності **відповідно до** їхньої валентності*” (Органічна хімія); “**У світлі** сучасних уявлень, які ґрунтуються на сейсмічних дослідженнях, всередині нашої планети є важке і рідке металеве ядро з твердим суб'ядром...” (журн.); “... спеціалісти агрохімкомплексів почали впритул займатися **в розрізі** господарств таким показником, як коефіцієнт використання землі” (журн.); “**Згідно з** класифікацією окремих дослідників сучасні сім'ї на Україні діляться на окремі подружні пари, повні, “чисті” сім'ї, що складаються з подружжя та їхніх дітей” (Бойківщина).

Переважає більшість прийменників цієї групи стилістично орієнтована, тому що широко використовується в діловому та офіційно-діловому стилях. Роль домінанти виконують прийменники *відповідно до, згідно з*.

Значення **невідповідності** виражає прийменник у розріз з + ор.в., напр.: “Щоб зберегти природність і органічність вислову, щоб ніщо не йшло **в розріз з** логікою бачення і осмислення свого героя, Олесь Гончар удається до порівнянь. Їх не рясно, але вони – в повній згоді з народними законами прекрасного” (журн.).

На підставу для наступного щодо неї наслідку вказує прийменник *на підставі*, що орієнтований в основному на діловий стиль, напр.: “*Результати, одержані під час випробування моделей водяних турбін, дають змогу на підставі законів подібності встановити дані роботи великих турбін на гідроелектростанціях*” (журн.).

Аналізуючи семантичні групи прийменників, підкреслюємо, що для них, як і для самостійних частин мови, характерна синонімічна розгалуженість.

За походженням прийменники неоднорідні і поділяються на первинні, або непохідні, та вторинні, або похідні. Поділ прийменників **на первинні і вторинні** пропонується здійснювати з синхронічного погляду: ті прийменники, що не мають у сучасній мові співвідносних повнозначних слів і виступають у позиції та з семантикою прийменника, слід віднести до первинних, а ті, що мають співвідносні омонімічні повнозначні слова, – до вторинних.

Група первинних прийменників налічує близько 80 одиниць. Її ядро становлять прийменники, не співвідносні ні з семантичного, ні з формального погляду з будь-якими частинами мови (діахронічно первинні): *без, біля, в (у), від (од), для, до, з, за, коло, крізь, крім, між (межи), на, над, о (об), окрім, перед, під, по, при, про, ради, серед, через* та ін. До групи первинних належать і ті, що утворилися поєднанням двох або трьох первинних з генетичного боку, але нерозкладних у граматичній системі української мови без втрати їх семантико-граматичної функції прийменників: *задля, заради, з-за, з-межи (з-між), з-над, з-перед, з-під, з-поза, з-поміж (з-помежи), з-понад, з-поперед, з-попід, з-посеред, з-проміж, насеред, побіля, поза, поміж (помежи) та інші*.

Вторинні прийменники в сучасній українській мові співвідносяться з аналітичними та морфологізованими прислівниками. З формального погляду вони неоднорідні й об'єднуються в кілька груп:

- 1) прийменники, співвідносні з морфологізованими прислівниками: *близько, вглиб, вздовж, вище, відносно, внаслідок, вповодж, впоперек, впродовж, всередині, вслід, всупереч, довкола (довкіл), довкруг (довкруги), збоку, зверху, ззаду, з-позад, зсередини, кругом, ліворуч, мимо, навздогін (наздогін), навколо (навкіл), навкруг (навкруги), напереді, навпроти, навстріч, назад, назустріч, наперед, напередодні, наперекір, напереріз, наприкінці, напроти, недалеко, неподалік, нижче, обабіч, обіруч, обік, обіч, оддалік (віддалік), опісля, опріч, осторонь, пізніше (пізніш), після, поблизу, поверх, повище, подовж, позаду, поздовж, пониже, поодаль, попереду, поперек, поруч, поряд, посередині, праворуч, проти, раніше (раніш), спереду, стосовно, супроти;*
- 2) прийменники, співвідносні з адвербіалізованими безприйменниковими відмінковими субстантивними формами: *кінець, коштом, край, круг, протягом, ціною, шляхом;*
- 3) прийменники, співвідносні з аналітичними прислівниками (прийменниково-відмінковими формами): *в ім'я, в інтересах, за винятком, за (з) допомогою, за посередництвом, за рахунок, з боку, з метою, з нагоди, з приводу, на випадок, на (у) знак, на користь, на підставі, на предмет, на (у) противагу, на (у) честь, на чолі, під час, по лінії, у бік, у дусі, у міру, у напрямі, у напрямку, у плані, у справах, у справі, у ході, через посередництво;*
- 4) прийменники, співвідносні з адвербіалізованими віддієслівними формами: *викладаючи, включаючи, зважаючи на, незважаючи на;*
- 5) прийменники, утворені з морфологізованих або аналітичних прислівникових форм і первинних прийменників: *близько від, виходячи з, відповідно до, далеко від, залежно від, збоку від, ліворуч від, на відміну від, недалеко від, незалежно від, неподалік від, обіруч від, оддалік (віддалік) від, осторонь від, подібно до, порівняно до, починаючи від, починаючи з, праворуч від, стосовно до, у напрямі до, у напрямку до, вслід за, згідно з, навздогін за, врівні з, нарівні з, на чолі з, одночасно з, паралельно з, побіч з, порівняно з, поруч з, поряд з, разом з, слідом за, у зв'язку з, у розріз з, з огляду на, у відповідь на.*

На основі отриманої інформації завдання можуть бути такими:

- дібрати до поданих прийменників іменники у відповідних відмінках;
- з'ясувати, з якими відмінковими формами може вживатися прийменник; наслідки дослідження відобразити у формі таблиці (реферату);
- з'ясувати семантику прийменниково-іменникових конструкцій;
- згрупувати прийменники в синонімічні гнізда, дати їм стилістичну характеристику;
- з'ясувати походження вторинних прийменників;
- виписати прийменники, що мають омоніми серед самостійних частин мови; дати їм характеристику, ввести в речення; зробити порівняльний морфологічний аналіз.

Повноцінне функціонування прийменників в усному мовленні неможливе без знання акцентуаційних норм. Наголошуючи прийменники, маємо пам'ятати, що односкладові, приєднуючись до повнозначного слова,

утворюють з ним одне фонетичне ціле і власного наголосу не мають. Дво- і кількаскладові прийменники, як окремі слова, наголошуються, хоч у фразі наголошення їх є послабленим.

У складних прийменниках наголошування буває різне: в одних наголошений перший компонент (*з*а́дя, *п*о́за, *п*о́при, *ц*одо́); в інших другий (*з*а́ради, *о*крім, *п*окра́й).

Окремі похідні прийменники виступають із зміненим наголошуванням другого компонента: *на*сере́д, *по*перéд (*се*ред).

Кілька похідних прийменників функціонують з паралельним наголосом: *п*обі́ля – *п*обі́ля, *п*она́д – *п*она́д, *п*осе́ред – *п*осере́д, *п*опі́д – *п*опі́д, *п*о́між – *п*о́між.

Складні прийменники, першою частиною, яких є *з*, зберігають наголошення другої частини (*з*-на́д, *з*-пе́ред, *з* *п*о́між, *з*-про́між). Якщо ж у композитному слові першим прийменником виступає *із*, то наголос падає на нього (*із*-за, *із*-під).

Прийменники *на*д, *п*ід, *пе*ред уживаючись з наростковим голосним *і* або *о*, зберігають своє наголошування: *на*до, *пе*реді, *пе*редо, *п*іді, *п*ідо.

На завершення пропонуємо зразки вправ, які можуть бути використані під час вивчення прийменника.

1. Прочитайте, ставлячи слова у потрібному відмінку. Перепишіть. Розставте і поясніть пропущені розділові знаки. Прийменники підкресліть, усно визначте, похідні вони чи непохідні.

Приємно бродити по (теплі калюжі) після (грим і дощ) чи ловити щучок руками скаламутивши воду (О.Довженко). Попід (вікна), неначе шумливу та барвисту верету було простелено айстри, а трохи віддалік – чорнобривці клубочились (Є.Гуцало). І вітряк із-за (гай) крилами махає. І дуб зелений, мов козак, із (гай) вийшов та гуляє попід (гора) (Т.Шевченко). В (урочиста тиша) чулось лиш бухання моря та срібне, мелодійне цвірінкання південного цвіркуна. (М.Коцюбинський). Вузька дорога потяглася вгору між (глинясті крутосхили) вкритими чагарником (О.Гончар).

2. Прочитайте. Завершіть побудову словосполучень. Визначте, з яким відмінком вживається прийменник.

Котресь із..., прокинувся серед..., приїхали з ..., живу в ..., відпочивав за ..., зустрічався з ..., кликав до ..., працювати для ..., сорочка з..., братися за..., росли навколо ..., далекі від ..., стомлений від ..., лист до ..., вниз по ..., праворуч від ...

З виділеними словосполученнями складіть речення. Визначте головне слово у кожному словосполученні, охарактеризуйте його як частину мови.

3. Складіть із поданих слів словосполучення, використавши прийменники від, через, за, з, для. Визначте тип семантичних відношень у словосполученні.

Відсутній, хвороба; червоніти, сором; постаріти, горе; спалахнути, гнів; тремтіти, мороз; не чути, брязкіт; страждати, біль; плакати, радість; в'янути, спека; збуджений, хвилювання.

4. Порівняйте граматичні засоби вираження часових значень у російській і українській мовах у поданих конструкціях. Зробіть морфологічний аналіз прийменників.

Спустия пять лет – через п'ять років, по п'яти роках.

Спустия минуту – через хвилину, хвилину перегодом.

Почти год спустиа – майже рік по тому.

Спустиа некоторое время – через якийсь час, згодом, незабаром.

Немного спустиа – трохи згодом, незабаром.

5. Напишіть твір на тему: “Через п'ять років”, у якому з використанням діалогів розкажіть про традиційну зустріч випускників. Підкресліть іменниково-прийменникові конструкції, визначте семантичні відношення.

6. Користуючись словником, перекладіть подані конструкції. визначте відмінок іменників. Складіть речення зі сполуками в українському перекладі.

Согласно приказу, вопреки решению, по поводу заявления, на протяжении года, по окончании школы, относительно просьбы, соответственно правилу, благодаря заботам, впереди нас, во главе колонны, в отличие от, в случае засухи, несмотря на болезнь, по вашей просьбе, по заданию, согласно с оценкой, по ошибке, при помощи, голос в защиту мира, с обеих сторон реки, по зову сердца, стоят во главе учреждений, ездят по селам, готовится к весне, стараться по мере сил.

7. Прочитайте. Назвіть речення з прийменниками-антонімами. Підкресліть прийменники-антоніми разом з іменниками. З'ясуйте семантику підкреслених конструкцій. Розкрийте зміст речень.

За горами гори хмарою повиті (Т.Шевченко). Під горою там хатина, а в хатині є дівчина (Нар. пісня). Над Україною, над журавлиною цвіт веселок з Дніпра зійшов (М.Ткач). Під ногами тихо, воркітливо хлюпали ніжні хвилі річки (Ю.Збанацький). Струнки сосни велично впираються вершинами в небо. (Ю.Збанацький). Це вони, невидимі, кидають з неба на поле свою ... пісню. (М.Коцюбинський). Добре, як рідна земля під ногами, батьківське небо над головою (А.Малишко).

8. Перетворіть словосполучення на протилежні за значенням, замінивши дієслова антонімами. Визначте відмінок іменників.

Приїхали в гори; лягати на землю; сходитися на нараду; вбїгти в хату; виходити на вершину.

9. Складіть речення з прийменниками-синонімами. Визначте синтаксичну функцію іменниково-прийменникової конструкції.

Край – коло, побіля – близько, задля – заради, навколо – довкола, мимо – повз.

10. Складіть речення, у яких подані слова виступатимуть то прислівниками, то прийменниками. Зробіть морфологічний аналіз одного прислівника і одного прийменника.

Поблизу, проти, близько, довкола, позаду.

Виділене слово поділіть на частини – можливі переноси. Рішення обґрунтуйте. Наведіть два-три аналогічні приклади.

11. Прочитайте афоризми. Розкрийте їх зміст. Випишіть словосполучення з прийменниками, зробіть морфологічний аналіз прийменників.

Для нас у ріднім краю навіть дим солодкий та коханий (Леся Українка). Учень, який навчається без бажання, – це птах без крил (Сааді). Страх перед можливістю помилки не повинен відвернути нас від пошуків істини. (Гельвецій). Людина не народжується з великою душею, вона сама себе робить такою прекрасними своїми справами (Петрарка).

Випишіть слова з орфограмами у закінченні. Складіть твір-роздум у публіцистичному стилі за змістом першого речення. Зробіть морфологічний аналіз використаних прийменників.

12. Розкрийте дужки і запишіть відповідно до правил фонетичних чергувань.

Ранки (в, у) степах зустрічатимем сині, щоб веселіше жилося людині. (Д.Луценко). (В, у) житті є сонце і мета, живі дерева й сталактити (А.Малишко). Високо над шосе стоїть, як (в, у) пісні, дівчина (у, в) рясній яскравій спідниці (О.Гончар). Стрункі сосни велично впираються вершинами (у, в) небо. (Ю.Збанацький). Складною професією мінера він оволодів ще до війни, (у, в) армії (Ю.Збанацький). І задзвонив, як (у, в) бурю дзвонить бір, метал могутньо змахнутих сокир (М.Бажан).

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – 300 с.
2. Винницький В.М. Наголошення в сучасній українській мові. – К.: Рад. школа, 1984. – 155с.
3. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Вища школа, 1982. – 125с.
4. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. – К.: Наукова думка, 1980. –286с.
5. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наукова думка, 1988. – 230с.
6. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. –474с.

Одержано редакцією 17.03.2003

УДК: 371.32.161.2(07): 7: 37.06 Н.В. Лесняк

МОВЛЕННЄВА ПРАКТИКА НА ЗАНЯТТЯХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Супровідна мовленнєва діяльність визначається самим змістом занять з образотворчого мистецтва і використанням дидактичним матеріалом, що служить як засобом інформації, так і засобом організації цієї діяльності.

Специфіка образотворчого мистецтва зумовлює якнайширше використання на заняттях зорових вражень. Джерелом їх є репродукції, малюнки, фотографії, моделі, методичні таблиці, призначені для зображення предмети, роботи учнів та студентів, різного роду роздавальний матеріал, педагогічні малюнки на дошці. Цей зображальний дидактичний матеріал можна поділити на дві групи: **готовий**, підготовлений до заняття заздалегідь, і **виконуваний** безпосередньо на занятті. До першої з них належать не тільки масово тиражовані репродукції, малюнки чи серії малюнків, але й те, що виготовлене учнями, студентами, самим викладачем і відібране для використання на занятті для спостережень, аналізу, описів – роздавальний матеріал, натурні постановки, графічні таблиці, зразки робіт. Усі ці навчальні засоби, включаючись у процес педагогічного спілкування, стимулюють мовленнєву діяльність викладача і студентів, визначають її тематичні параметри, зміст і структуру висловлювань.

Та ще більшу роль в інтеграції мови та образотворчого мистецтва відіграють ті зображальні засоби, які створюються на занятті – малюнки та інші вироби студентів, педагогічний малюнок, узагальнюючі таблиці і схеми. Створення їх на всіх етапах – від задуму до аналізу й оцінки – має супроводжуватись словесними роз'ясненнями, коментарями, оцінками, висновками, і саме в цьому суто предметна і мовленнєва діяльність суб'єктів навчального процесу зливаються в нерозривну єдність.

Крім зображального, доцільним є систематичне і якнайповніше використання лексичного і текстового дидактичного матеріалу – словесних таблиць, словесного дидактичного матеріалу, словників, фрагментів літературних та мистецтвознавчих текстів, зразків висловлювань, пов'язаних з проблематикою занять, їх змістом та методикою проведення.

Наведемо приклади такого дидактичного матеріалу.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Постоловський Р.М.	5
ЧАСТИНА І. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.	7
2. Павелків Р.В. Молодший школяр у моральному вимірі міжособистісних відносин.....	7
3. Кіндрат В.К. Формування національної свідомості молодших школярів.....	12
4. Кочкарьова Л.Б. Громадянське виховання молодших школярів.....	17
5. Зубілевич М.І. Формування активної життєвої позиції сучасного підлітка (на прикладі скаутів).....	20
6. Хорошковська О.Н. До проблеми розвитку українського комунікативного мовлення першокласників.....	22
7. Коваль Г.П. Фонетичні знання, уміння та навички у мовно-мовленнєвому курсі початкового навчання української мови.....	24
8. Лещенко Г.П. Мовленнєва компетенція як основний компонент комунікативної україномовної компетенції школярів.....	29
9. Михасюк Т.В. Мовленнєвий розвиток молодших школярів засобами народознавства (на матеріалі народного календаря).....	33
10. Пономарьова К.І. Система лексичних вправ як засіб формування комунікативних умінь молодших школярів.....	36
11. Петрук О.М. Про застосування функціонально-комунікативного підходу під час вивчення граматичного матеріалу.....	39
12. Артемова О.І. Модель розвитку креативного мовлення молодших школярів: теоретичні та практичні аспекти.....	41
13. Шевчук Т.Б. Реалізація лінгвістичного компонента у змісті навчання української мови в початкових класах.....	45
14. Лук'яник Л.В. Етимологічний аналіз як засіб розвитку мовлення.....	48
15. Коченгіна М.В. Пропедевтика складного речення у початкових класах як складова повноцінного мовленнєвого розвитку молодших школярів.....	51
16. Захарчук З.О. Особливості навчання молодших школярів виразно читати.....	54
17. Суржук Т.Б. Диференційоване навчання на уроках читання.....	58
18. Борова В.Є. Логоказка як засіб коригування звукової культури мовлення старших дошкільників і молодших школярів.....	62
19. Маліновська Н.В. Особливості мовної підготовки дітей до школи.....	64
20. Якимчук Р.І. Корекція мовлення першокласників.....	66
21. Прищепя О.Ю. Формування графічних навичок письма у першокласників.....	68
22. Сілков В.В. Теоретико-методичні основи особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	70
23. Приймак О.П. Методика вивчення табличного додавання і віднімання з переходом через десяток.....	74
24. Сілкова Е.О. Передумови особистісно-зорієнтованого формування поняття числа у молодших школярів.....	79
25. Гібалова Н.В. Система вправ як засіб диференціації навчання математики в початкових класах.....	82
26. Шутяк В.Г., Шутяк Ж.В. Міжпредметні зв'язки у навчанні молодших школярів (на матеріалі уроків трудового навчання й математики).....	84
27. Шпакова В.С. Врахування вікових особливостей 6-річних першокласників в організації навчальної діяльності.....	88
28. Поніманська Т.І. Формування гуманістичних цінностей у дітей 7-го року життя.....	90
29. Петренко О.Б. Врахування гендерних особливостей молодших школярів у навчально-виховному процесі.....	92
30. Будз М.М. Дитяча музика В.Косенка в естетичному вихованні молодших школярів.....	98
31. Якимчук С.Н. Педагогічні принципи ефективного впливу музики на процес виховання.....	100
32. Рябокоть В.І. Писанкарство на уроках образотворчого мистецтва.....	102
33. Табаровець Л.М. Лінгвістичні засади навчання іноземних мов (початкова школа).....	107
34. Іванова Л.І. Літературна освіта молодших школярів у системі розвивального навчання.....	110
35. Грипич С.Н. Психолого-педагогічні умови морального виховання молодших школярів засобами дитячої літератури.....	112
ЧАСТИНА ІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО РОБОТИ В УМОВАХ 4-РІЧНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	117
36. Вашуленко М.С. Перспективи модернізації початкової мовної освіти.....	117
37. Гетманчук Н.О. Комунікативна спрямованість вивчення прийменників у курсі української мови вищої школи.....	122

38. Лесняк Н.В. Мовленнєва практика на заняттях образотворчого мистецтва.....	126
39. Богущ А.М. Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти	129
40. Воробйов А.М. Психологічні особливості пізнавальних процесів молодшого школяра	131
41. Безкоровайна О.В. Педагогічні аспекти гуманізації особистості вчителя в умовах демократизації шкільного життя.....	134
42. Литвиненко С.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності	136
43. Янцур М.С. Профорієнтаційна робота вчителями початкової школи.....	138
44. Михальська В.Р. До проблеми функцій вчителя початкових класів (управлінський аспект).....	142
45. Манжелій Н.М. До проблеми забезпечення наступності між дошкіллям і початковою ланкою освіти	145
46. Дичківська І.М. Інноваційна компетентність педагога як показник готовності до впровадження сучасних технологій дошкільної та початкової освіти	147
47. Ярмак Т.М. Інструментальна підготовка майбутнього вчителя музики початкової школи	150
48. Мельник Ю.С. Організація індивідуального навчання в телекомунікаційному освітньому середовищі	152
49. Байбара Т.М. Місце фахової методики у процесі формування педагогічного мислення майбутніх учителів початкових класів	155
50. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки.....	158
51. Вербець В.В. Соціально-педагогічний моніторинг у навчально-виховному процесі	162
52. Лопухівська А.В. Особливості організації виховної роботи в сільських загальноосвітніх навчальних закладах	164
53. Присяжнюк Н.І. Навчальна домашня робота учнів початкових класів.....	167
54. Трофімчук В.М. Принцип комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності у навчанні англійської мови на немовних факультетах.....	170
55. Дуброва А.С. Принцип новизни у комунікативному підході до оволодіння діалогічним мовленням на заняттях англійської мови	171
56. Мороз Л.В. Кушнір Н.В. Особливості перекладу на заняттях з іноземної мови немовних спеціальностей.....	174
Відомості про авторів	176

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 26

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор збірника наукових праць Коваль Г.П.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Хомяк О.Л.

Здано до набору 24.03.2002 р. Підписано до друку 25.04.2003 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 26,83. Обл. вид. арк. 27,23. Замовлення № 18/1. Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 26. — Рівне: РДГУ, 2003. — 170 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20